

Ett samhälle som gör sitt jobb

Vid riksmötet 2024 antogs Rädda Barnens Barnrättsagenda, som fastslår en gemensam barnsyn och riktning för organisationen de kommande fyra åren. Agendan bygger på Save the Children Internationals globala strategi och en samtidsanalys av hur barnets rättigheter tillgodoses i Sverige.

Den pekar ut fyra fokusområden: alla barn har rätt att må bra, alla barn har rätt att klara skolan, alla barn har rätt att växa upp utan våld, och alla barn har rätt till ett samhälle som gör sitt jobb. Detta dokument är en sammanfattning av de kunskapsunderlag som skrivs under hösten 2024 och är enbart första delen.

Centrala utgångspunkter och perspektiv

Enligt folkrätten är stater, främst genom regering och riksdag, ansvariga för att säkerställa att mänskliga rättigheter, inklusive barns rättigheter enligt FN:s barnkonvention, tillgodoses. Artikel 4 i barnkonventionen stipulerar att stater ska vidta nödvändiga åtgärder för att implementera dessa rättigheter, med särskild hänsyn till ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som ska genomföras progressivt utifrån tillgängliga resurser.

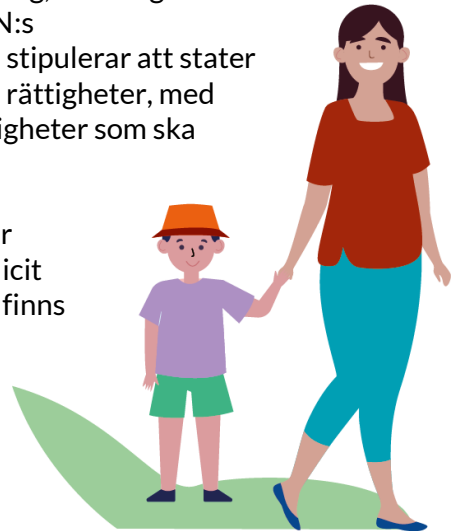
Klagomål och upprättelse vid kränkningar av rättigheter är centrala i folkrätten. Även om barnkonventionen inte explicit nämner detta, förutsätts det av dess innehåll. Sedan 2011 finns ett tilläggsprotokoll för att barn ska kunna klaga till FN:s kommitté för barnets rättigheter, men Sverige har ännu inte ratificerat detta.

FN:s barnrättskommitté har identifierat 14 områden för implementering av barnkonventionen, inklusive lagstiftningsåtgärder och rättslig prövning. Barns delaktighet betonas som grundläggande, där artikel 12 i barnkonventionen garanterar att barn har rätt att uttrycka sina åsikter i frågor som rör dem.

Sverige har inkorporerat barnkonventionen i lagstiftningen. Riksdagen ansvarar för att styra politiken enligt konventionens krav, och det finns en strategi för barnets rättigheter sedan 2010. Barns rätt till delaktighet är inskriven i flera lagar, men det saknas tydliga regler för politisk delaktighet.

För att säkerställa jämlika chanser till en trygg uppväxt är det viktigt att bekämpa ekonomisk utsatthet. Artiklar i barnkonventionen klargör rätten till skälig levnadsstandard och social trygghet, vilket också kopplas till Agenda 2030 mål om att utrota fattigdom och minska ojämlikhet.

Enligt den allmänna deklarationen för de mänskliga rättigheterna är alla människor lika mycket värda. Barnkonventionens artikel 2 fastslår att alla barn har rätt till skydd mot diskriminering

oavsett bakgrund. FN:s barnrättskommitté betonar att diskriminering påverkar barns rätt till hälsa och utveckling, och framhäver att diskriminering kan påverka barns livschanser negativt.

Mål 10 i Agenda 2030 adresserar minskad ojämlikhet och säkerställer lika rättigheter för alla. Även inom EU och Sveriges lagstiftning betonas principen om icke-diskriminering. Diskrimineringslagen skyddar mot diskriminering på flera grunder och ger möjlighet till upprättelse.

Rasism definieras av Rädda Barnen som föreställningar om att människosläktet kan delas in i olika raser, vilket leder till diskriminering baserad på ras, etnisk eller kulturell bakgrund. Det finns även en struktur av rasism där samhällsstrukturer systematiskt missgynnar etniska minoriteter, vilket förstärks av normer och stereotyper. Vardagsrasism refererar till vanliga situationer där individer bemöts som mindre värda på grund av sin bakgrund.

Förebyggande insatser är centrala för att säkerställa barns välbefinnande. Dessa kan delas in i tidiga förebyggande insatser, som riktar sig till alla barn, och tidiga samordnade insatser, som fokuserar på barn i riskzon. Exempel inkluderar familjecentraler och föräldrastöd. FN:s barnrättskommitté framhåller vikten av en trygg och stödjande miljö för barns utveckling, samt att skolor ska fungera som en skyddande faktor mot diskriminering och rasism.

Hur socioekonomiska förutsättningar påverkar möjligheten till en trygg uppväxt?

I Sverige lever vart femte barn i relativ ekonomisk utsatthet, vilket har ökat över tid. Enligt Rädda Barnens definition lever omkring 200 000 barn i ekonomiskt utsatta familjer, ofta kopplade till ensamstående föräldrar och barn med utländsk bakgrund. Barn i dessa situationer riskerar fysiska och psykiska hälsoproblem, mobbning, och dåliga skolresultat, vilket påverkar deras mänskliga rättigheter negativt.

Hemlöshet är en allvarlig konsekvens av socioekonomisk utsatthet. Brist på ett stabilt hem hindrar barns skolgång och fritidsaktiviteter, och stressen i familjen kan leda till negativa effekter för alla barn i hushållet. Vräkningar har ökat, och statistik visar att över 9 400 barn har minst en förälder som är hemlös. Socialtjänstens kapacitet att hantera dessa situationer är begränsad, och familjer hänvisas ofta till olämpliga boenden.

Den socioekonomiska segregationen har ökat sedan 90-talet, med låg- och höginkomsttagare som lever alltmer åtskilda. Detta förstärker ojämlika livsvillkor och ökar risken för social exkludering, särskilt för barn med utländsk bakgrund. Territorial stigmatisering påverkar hur barn och ungdomar uppfattas, vilket kan leda till diskriminering och trakasserier, särskilt i utsatta områden.

Sammanfattningsvis visar att socioekonomiska förutsättningar har en direkt inverkan på barns trygghet och välbefinnande. För att skapa ett samhälle där alla barn kan växa upp tryggt krävs en medveten insats för att minska både ekonomisk och social utsatthet.

FN:s barnrättskommitté uttrycker oro över den ökande rasismen i Sverige. Rädda Barnens rapporter visar att barn utsätts för rasism i skolan och på sociala medier, där barn med utländsk bakgrund rapporterar högre nivåer av diskriminering. Det finns en oroande tendens i samhället att stigmatisera vissa grupper, vilket förstärker social exkludering.

Politisk retorik kopplar ofta kriminalitet till migration, vilket skapar negativa stereotyper om barn med utländsk bakgrund. Barn i asylprocessen har begränsade rättigheter och kan diskrimineras i olika sammanhang, vilket förvärrar deras situation. Unga HBTQI-personer utsätts dessutom för dubbla former av diskriminering, både rasism och HBTQI-fobi, särskilt i skolan.

Hur styrs offentlig verksamhet i dagsläget av Barnkonventionen och var vi tydligast ser att Barnkonventionen inte blir styrande?

Sverige ratificerade barnkonventionen 1990 och inkorporerade den i svensk lagstiftning 2020. Detta steg markerade en viktig grund för att säkerställa att barns rättigheter beaktas i alla beslut som rör dem. Trots de framsteg som gjorts finns det betydande brister i implementeringen och tillämpningen av konventionen, vilket har påpekats av såväl FN:s barnrättskommitté som svenska utredningar.

Enligt Riksrevisionens granskning finns det flera brister i hur barnrättsperspektivet beaktas på regeringsnivå. Barnombudsmannens effektivitet ifrågasätts, då myndigheten fått ett ökande antal regeringsuppdrag som hindrar dess möjligheter att arbeta självständigt med sitt kärnuppdrag. Dessutom lyfts brister i hur barnrättsperspektivet integreras i lagstiftningsprocesser och i regeringens beslut.

Riksrevisionen har även uttryckt kritik mot att Barnombudsmannens rapporter inte har tillräckligt underbyggda analyser och förslag, och insamlingen av rättspraxis samt statistik är otillfredsställande. FN:s barnrättskommitté har länge uttryckt oro över Barnombudsmannens oberoende och resurser, samt behovet av att kunna ta emot och driva klagomål.

Barns möjlighet att uttrycka sina åsikter och påverka beslut som rör dem är en central del av barnkonventionen. Enkäter från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) visar att många unga inte känner sig delaktiga i det svenska samhället. Särskilt barn under 7 år och barn med funktionsnedsättningar har visat sig ha svårt att få sina rättigheter till delaktighet tillgodosedda.

FN:s barnrättskommitté har framhållit vikten av att säkerställa att barns åsikter beaktas i alla beslut som påverkar dem. Bland de rekommendationer som kommittén har gett till Sverige återfinns:

- Att barn ska involveras i lagstiftnings- och budgetprocesser
- Att det ska finnas tydliga strukturer för barns delaktighet i beslutsfattande på kommunal nivå
- Att utbildning för professionella inom olika sektorer, inklusive rättsväsendet, ska stärkas när det gäller barns delaktighet och rättigheter.

Inom rättssystemet i Sverige finns stora brister i hur barnkonventionen efterlevs. Det handlar om svårigheter för barn att kunna utkräva sina rättigheter, överklaga beslut och möjlighet att föra fram klagomål och få upprättelse när rättigheter kränks. Bristerna handlar dels om lagstiftning och strukturer, men också om kompetens hos de rättsvårdande myndigheterna.

Avslutande reflektioner

Trots att Sverige har en grundläggande och stark lagstiftning för att skydda barns rättigheter, kvarstår utmaningar i implementeringen och respekten för dessa rättigheter. För att säkerställa att alla barn får sina rättigheter tillgodosedda krävs en gemensam insats från stat, kommun och civilsamhälle. Det är avgörande att utveckla tydliga policys och strukturer som främjar barns delaktighet och att öka medvetenheten och kunskapen om barnkonventionen bland alla samhällsaktörer.

Om kunskapsunderlaget och vad det ska bidra till

Detta kunskapsunderlag ger en bred översikt av vilka utmaningar som kvarstår i implementeringen av Barnkonventionen och respekten för dessa rättigheter. Det här underlaget vägleder oss till att kunna fatta genomtänkta beslut inför planeringen av vårt fortsatta arbete.

Barnrättsagendan beskriver VAD Rädda Barnen vill se och vad som ska uppnås inom varje mål. För att vi ska kunna nå de högt ställda ambitionerna i Barnrättsagendan behöver vi fokusera vårt arbete inom varje mål och fundera över vad vi faktiskt kan göra utifrån prioriteringar, resurser och våra målgruppers identifierade behov.

Därför är det viktigt att i det kommande planeringsarbetet (se underlag på medlemssidorna) skaffa kunskap om hur det ser i vår kommun/län/stadsdel. Det kan göras genom att prata med barn, prata med viktiga vuxna som har kunskap om barn samt läsa rapporter och massa annat.

Se medlemssidorna för mer inspiration!